

ZINĀTNISKIE RAKSTI

Guntis Zemītis

MEINARDA IZVĒLE IKŠĶILE – NEJAUŠĪBA VAI LIKUMSAKARĪBA?*

Ikšķilei bija lemts kļūt par centru, no kura aizsākās Rietumu kristīgās baznīcas misija Baltijā. Kādēļ tieši šim lībiešu ciemam vajadzēja kļūt par tik svarīgu vietu, kas iezīmēja Rietumu civilizācijas robežu un neatgriezeniski ietekmēja Baltijas tautu vēsturiskos likteņus?

Rakstītie vēstures avoti – pirmkārt jau Indriķa Livonijas hronika,¹ kā arī arheoloģiskās liecības ļauj mums ar lielu ticamības pakāpi re-staurēt vidi un situāciju mūsdienu Latvijas teritorijā laikā, kad šeit ieradās priesteris Meinards.

POLITISKĀ UN RELIĢISKĀ SITUĀCIJA LATVIJĀ 12. GADSIMTA VIDŪ

Kāda tad bija tā pasaule, kurā, visticamāk, 12. gadsimta astoņdesmito gadu sākumā² ieradās priesteris Meinards? Politiskā un reliģiskā situācija Latvijas teritorijā, bet īpaši jau gar Daugavas ceļu, bija visai komplicēta un nebūt ne tik vienkārša, kā to raksturoja Vartberges Hermanis Livonijas hronikā 14. gadsimtā – “*Vispirms ir jāzina, ka tai laikā, kad Līvzemē vēl valdīja pagāniskā kulta paražas*”,³ vai Atskaņu hronika:

*“Tur pie upes Daugavas (Dune),
kas šurpu tek no Krievijas,
mīta ļaudis bezdievīgi,
kaujā varen drošsirdīgi:
līvi (Līwen) tie – tā sauca tos.”⁴*

Līdzīgi par pagāniem tiek apzīmēti sēļi,⁵ zemgaļi,⁶ bet kuršiem tiek veltīti ļoti skaudri vārdi:

*“Kristiešus tur nikni sit
šie pagāni, kad iemaldās
tie kuršu zemes robežās.”⁷*

* Raksts publicēts izdevumā: Ikšķiles almanahs. 3. laid. Veltījums Ikšķiles 825. gadadienai. – Ikšķile, 2010.

Īstenībā Latvijas kristianizācija bija aizsākusies jau 11. gadsimtā, vispirms dāņiem veicot kristīgo misiju Kurzemē. Brēmenes Ādams savā Hamburgas baznīcas vēsturē, kas tapusi laikā no 1074. gada līdz 1085. gadam, raksta: “*Tur [Kurzemē] tagad ar kāda tirgotāja centību iekārtota baznīca, uz ko viņu iekārdināja dāņu karaļa daudzās dāvanas.*”⁸ Tomēr nekādas citas liecības par kristianizāciju kā vien tās, ka Kurzemes ziemeļdaļā dzīvojušie Baltijas jūras somi 11.–12. gadsimtā no mirušo sadedzināšanas pārgājuši uz apglabāšanu skeletkapos, nav konstatētas. Kā jau minēts, gan kurši, gan no Kurzemes nākušie vendi 13. gadsimta avotos raksturoti kā pagāni un kristietību pieņēma tikai vācu misijas rezultātā. Vendi kristījās labprātīgi,⁹ bet jau pēc padzišanas no Kurzemes – Cēsu apkārtnē, savukārt kurši pat 15. gadsimta sākumā vēl raksturoti kā pagāni, kuri mirušos sadedzina svētbirzīs.¹⁰

11. gadsimtā, kad latgaļu un sēļu zemju tuvumā esošajās krievu kņazistēs Polockā, Novgorodā un Smoļenskā izveidojās pareizticīgo bīskapijas, daļai Austrumlatvijas līdz ar meslu kundzību tika uzspiesta pareizticība.¹¹ Iespējams, tādēļ latgaļu reliģiskā piederība Atskaņu hronikā tiek delikāti apieta, raksturojot tikai to savrupo dzīvesveidu un sievu daiļos tērpus, kā arī paradumu sievietēm jāt, “*kā tēvi jā*”.¹² Kā Indriķa hronikā,¹³ tā Atskaņu hronikā minēts, ka lībieši, latgaļi un sēļi maksāja meslus krieviem:

*“Pirms aris bija brāļu lemess,
bij sēļu, līvu, letu zemes
krieviem rokās nākušas.”*¹⁴

Nav ziņu, ka Daugavas lībieši būtu kristīti pareizticībā, tomēr viņi maksāja Polockas kņazam meslus un acīmredzot tika mudināti pieņemt pareizticību. “*Dabūjis atļauju no Polockas kņaza Vladimira, kam līvi, kuri vēl bija pagāni, maksāja meslus, [...] minētais priesteris drosmīgi stājās pie Dievam tikamā darba.*”¹⁵ Uz zināmu pareizticības iespaidu norāda tas, ka šajā laikā Latvijas teritorijā sāka nēsāt krustiņus, senākie no tiem uzskatāmi par importu no Krievzemes.¹⁶

Pareizticības robeža atradās tuvu pie Daugavas lībiešu robežām – latgaļu zemju valdnieki bija pieņēmuši pareizticību, bet Koknesē un Jersikā bija izveidojušies pareizticības centri.

Koknese Indriķa hronikā minēta kā valstiskas organizācijas pārvaldīta zeme, kuras priekšgalā stāvēja ķēniņš jeb kņazs Vetseke.¹⁷ Lai gan Koknese tiek saukta par krievu pili,¹⁸ pret to jāizturas kritiski. Vetseke kā valdnieks bija saistīts ar Krievzemi (krievu avotos Vjačko), bet iedzīvotāji par krieviem saukti tāpēc, ka tie bija kristīti pareizticībā.¹⁹

Jersikas valsts centrs bijis Jersikas pilskalnā ar plašu senpilsētu. Jersikā valdīja pareizticīgais karalis Visvaldis (*rex Wiscewalde de Gericke*), tur atradās baznīca, zvani un svētbildes.²⁰

Formāli pareizticību bija pieņēmis arī Tālavas valdnieks Tālibaldis un viņa dēli. Indriķa hronikas konteksts liek domāt, ka latgaļi, vismaz Tālavas latgaļi, netika uztverti kā īsti pareizticīgie. Uz to, ka šī kristīšanās pareizticībā nebija notikusi pārliecības dēļ, norāda kaut vai tas, ka 1214. gadā Turaidā Tālibalda dēli Rāmeķis, Varibuls un Drivinalds “*pakļāvās biskapa varai, apsolīdami no krieviem saņemto kristīgo ticību apmainīt pret latīņu rituālu*”.²¹ Šī ir pirmā Latvijas pamatiedzīvotāju vēsturiskā izvēle par labu Rietumiem.

To, ka Tālavas un, jādodomā, arī citu latgaļu kristīšana pareizticībā bija formāla, rāda arī tas, ka nav nekādu liecību, ka ietekmīgais Tālavas zemes Satekles vecākais Rūsiņš pirms kristīšanās bijis pareizticīgais.²²

Krievu mēģinājumi pakļaut meslu kundzībai zemgaļus jau 12. gadsimta sākumā bija beigušies ar neveiksmi. Nestora hronika stāsta, ka Polockas valdnieki brāļi Vseslaviči 1106. gadā iebrukuši Zemgalē, bet tikuši sakauti un zaudējuši 9000 kritušo.²³ Saprotais, ka krievu ietekme neaizsniedza Kurzemi.

DAUGAVAS LEJTECE MEINARDA IERAŠANĀS LAIKĀ

Raugoties no mūsdienu skatpunkta, ir grūti pateikt, kāpēc Meinards izvēlējās tieši Ikšķili.

Pēc Indriķa hronikas ziņām, Daugavas lejteci 12. gadsimtā apdzīvojuši libieši.²⁴ To apliecina arī arheoloģiskie pētījumi. Lībiešu ciemi bija izvietojušies galvenokārt gar Daugavas labo krastu.²⁵ Meinardam, ja viņš vēlējās sākt savu sludinātāja darbu pie libiešiem, bija iespēja apmesties vairākos no tiem. Virzoties no Daugavas grīvas puses, Meinards pabrauca garām **Rīgas ciemiem**. Pēc Indriķa hronikas ziņām, jau pirms 1200. gada Senajā kalnā dzīvojuši vendi, kuri vēlāk, kuršu padzīti, pārcēlās uz Cēsīm,²⁶ 1198. gadā šeit apmeties bīskaps Bertolds,²⁷ 1200. gadā bīskaps Alberts šeit kādā namā ieslodzījies uz dzīrēm uzaicinātos libiešu vecākos.²⁸ Arheoloģiskie pētījumi apliecina, ka 12. gadsimtā apmēram 30 ha lielajā pussalā, ko no trim pusēm apskaloja Daugava un Rīgas upīte, atradās divi ciemi – viens pie dabiskās ostas Rīgas upes grīvas paplašinājumā, otrs Daugavas krastmalā. Pussalas vidū, tagadējās Doma baznīcas austrumu pusē, paaugstinājumā bijis ierīkots kapulauks.²⁹

Nav tiešu ziņu, ka kāds ciems atradās Rumbulā pie krācēm, kur 1226. gadā bīskaps uzcēla Vecdoles pili, bet šai vietai ir senas apdzīvotības tradīcijas, kas iesniedzas bronzas laikmetā. 13. gadsimta sākumā šeit notika vairāki uzbrukumi krustnešiem.³⁰

Doles salā atradās **Raušu ciems**, kas aizņēma 2,5 ha lielu platību. Ciemam līdzās bija kapulauks, kur mirušie apbedīti no 10. gadsimta līdz 14. gadsimtam. Ciema vietā konstatēts vairāk nekā 50 celtni.

Ciemā bez tradicionālajām lībiešu saimniecības nozarēm – zemkopības, lopkopības, zvejniecības – īpaši attīstīta bijusi melnā un krāsainā metāla apstrāde.³¹ Uz senām amatniecības tradīcijām norāda Raušu ciemā atklātais 11. gadsimta kalēja depoziāts, kura sastāvā bija tādi kalēja instrumenti kā 6,5 kg smaga lakta, divas kalēja lūksas, trīs veseri, caurumsītis, veserveida caurumsītis, cirtnis un vesercērte.³² Kādā no Raušu ciema rotkaļu darbnīcām atrastas 18 kg un 7 kg smagas vara plāksnes,³³ kas apliecina krāsainā metāla apstrādes vērienīgumu šajā lībiešu dzīvesvietā.

Kultūrlānis, kas attiecināms uz 12. gadsimtu, konstatēts arī 0,5 km uz ziemeļrietumiem no Raušu ciema pie **Ābrantu mājām**.³⁴ Vai šī apmetne kaut kādi saistāma ar Vampeniešu kapulaukiem vai arī tur apbedīti Raušu ciema iedzīvotāji, nav droši nosakāms.³⁵

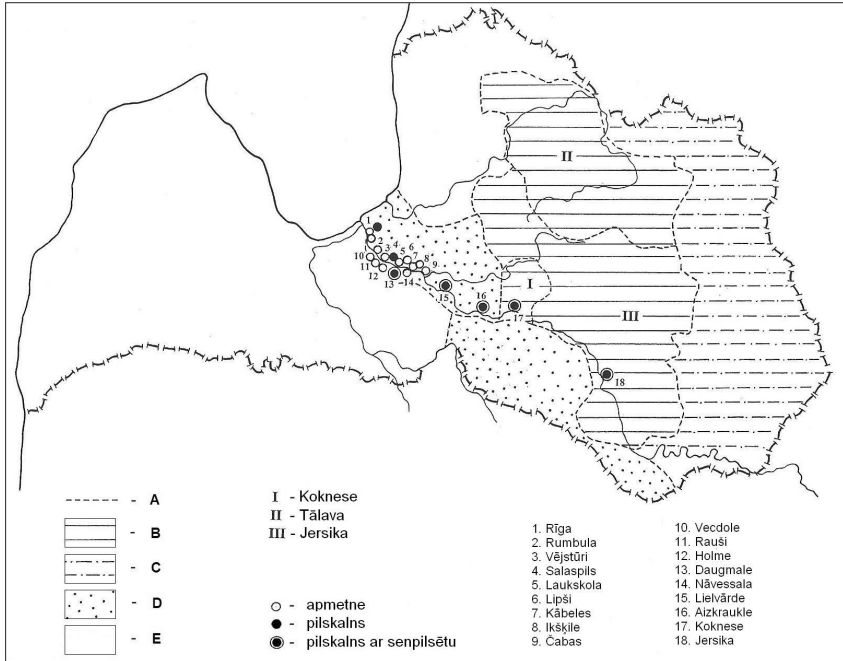
Salaspils ciema apdzīvotības pirmsākumi meklējami 12. gadsimtā, bet sevišķi intensīva tā bijusi 13.–14. gadsimtā. Salaspils mūra pils celta pilskalna vietā, par kura eksistenci liecināja aizsarggrāvis, stabu rindas un ļoti blīva apbūve, kuras pirmais periods attiecās uz 12. gadsimtu – 13. gadsimta pirmo pusi.³⁶

10./11. un 12./13. gadsimta apbedījumi konstatēti arī Daugavas labajā krastā **Salaspils Vēstūros**. Šeit vēl atklāta dažādu laikmetu apmetne.³⁷ Domājams, ka šī vieta bijusi apdzīvota arī Meinarda laikā.

Iepretī Salaspilij Daugavas vidū uz 20 ha lielās **Mārtiņsalas** atradās ap 4 ha lielais **Holmes ciems**. Pastāvīga apdzīvotība Mārtiņsalā bija sākusies 11. gadsimtā, bet nepārtraukta tā bijusi tikai kopš 12. gadsimta.³⁸ Arheoloģiskajos izrakumos konstatētas 40 seno celtnu vietas, no kurām puse attiecās uz 12.–13. gadsimtu, pārējās – uz 14.–15. gadsimtu.³⁹ Ciemā varēja mitināties vairāk nekā 100 iedzīvotāju.⁴⁰ 1198. gadā Salā vienā dienā tika nokristīts ap piecdesmit cilvēku.⁴¹ Pretī Mārtiņsalai uz Doles salas atradās Raušu ciems.⁴²

Doles salas augšgala lībiešu ciemu – Salaspils, Holmes un Raušu – nozīme īpaši bija pieaugusi īsi pirms Meinarda ierašanās – 12. gadsimtā.⁴³

Indriķa hronikā visi lībieši starp Ikšķili un Rīgu dēvēti par Salas lībiešiem un kā vienīgais Daugavas lejteces iedzīvotāju vadonis minēts Salas lībietis Ako. Tas norāda, ka Mārtiņsalā šajā laikā varētu būt atradies novada administratīvais centrs.⁴⁴ Tiesa, par Ako zināms vien tas, ka viņš 1206. gadā organizē plašu koalīciju pret vāciešiem un kaujā ar tiem arī krīt.⁴⁵ Vai jau ap 1180. gadu, kad Ikšķilē ieradās Meinards, Ako bija tik ievērojams vadonis, vai līdzīga ietekme bija viņa priekštecim, varam tikai minēt. Domājams, ka Meinarda laikā tāda vadoņa tomēr nebija. Katrā ziņā Indriķa hronika par to neliecina. Arheologs Jānis Graudonis uzskata – Daugavas lībieši Meinarda ierašanās laikā nebija organizatoriski savstarpēji saistīti.⁴⁶

1. att. Politiskā un reliģiskā situācija Austrumlatvijā un Daugavas reģionā 12. gs. otrajā pusē.

A – zemju robežas;

B – zemes, kuru valdnieki, pēc rakstīto avotu ziņām, pieņēmuši pareizticību;

C – zemes, kuru valdnieki, iespējams, pieņēmuši pareizticību;

D – zemes, kuras, pēc rakstīto avotu ziņām, atrodas meslu atkarībā;

E – zemes, kuras nav pieņēmušas kristietību, kā arī neatrodas meslu atkarībā

Salaspils Laukskolas apmetni veido divi ap 4 ha lieli ciemi, starp kuriem atradies kapulauks, kurā pavisam izpētīti 610 kapi, kas attiecās uz 10.–13. gadsimtu.⁴⁷ Abus ciemus šķir ap 200 m plata kapulauka teritorija. Pirmā ciema vieta atradusies kapulauka augšgala austrumu pusē.

I gadu tūkstoša pirmajā pusē šeit dzīvojušas baltu ciltis, bet 10.–12. gadsimtā agrākās baltu apmetnes teritorijā izveidojies lībiešu ciems, kas apdzīvots daudz intensīvāk. Izrakumu laukumos vērojamas atsevišķas ēku grupas 8–12 m attālumā cita no citas. Celtnes bijušas 2–4 × 3–5 m lielas. Šī ciema daļa veidojusies 12./13. gadsimtā, kad apbūve pakāpeniski pārvirzījies uz austrumiem. Līdz pat 13. gadsimta sākumam apdzīvotība turpinājusies tikai vienā Laukskolas ciemā un šai apdzīvotajai vietai vadošā nozīme novada dzīvē jau bija zudusi,⁴⁸ lai gan apdzīvotība te turpinājusies līdz 17. gadsimtam. Nav šaubu,

ka 11.–12. gadsimtā Salaspils Laukskola un pretējā upes krastā esošā Daugmale bija ievērojamākais ekonomiskais centrs Daugavas kras-tos.

Daugavas kreisajā krastā atrodas **Daugmales pilskalns**, kas aiz-ņem 3800 kvadrātmetru lielu laukumu, ko no trim pusēm norobežo 10 m dziļa upītes grava un stāvs Daugavas krasts. Daugmales pilskalns augstāko uzplaukumu piedzīvoja 11. gadsimtā un 12. gadsimta sā-kumā, kad to var uzskatīt par vienu no agrajām pilsētām – vikiem, kādas vikingu laikmetā izveidojās Ziemeļeiropā.⁴⁹ Uzskata, ka kādā uzbrukumā 12. gadsimta vidū vai trešajā ceturksnī Daugmale un Sa-laspils Laukskola tika nopostīta.⁵⁰ Tomēr Daugmale tiek uzskatīta arī par Zemgales ostu, kuru pēc bīskapa Alberta ierosinājuma pāvests ap 1200. gadu, piedraudot ar baznīcas lāstu, tirgotājiem aizliedza apmeklēt.⁵¹ Nav šaubu, ka 12. gadsimta otrajā pusē, kad Meinards uzsāka savu misionāra darbību, Daugmales loma bija mazinājusies, tomēr nevar izslēgt, ka tā joprojām kalpoja kā Zemgales osta. Tas, ka Daugmales iedzīvotāji nebija zemgaļi, bet libieši, neko nenozīmē. Daugmalei bija senas tirdzniecības tradīcijas. Daugmalē, tāpat kā tai pretī situētajā Salaspils Laukskolā, dominēja tirgotāji, bet Doles sa-las ciemi bija vairāk amatnieku apmetnes.⁵² Zemgaļi varēja saglabāt kontroli pār to vēl jo vairāk tādēļ, ka Daugmales varenības laiks bija pagājis. Varam pieņemt, ka tieši cīņas ar zemgaļiem bija viens no iemesliem Daugmales pagrimumam. Otrs iemesls bija tirdzniecības rakstura maiņa pēc vikingu laika. Gan vikingu vieglie, mobilie kuģi, gan tirdzniecība, kas gāja roku rokā ar sirojumiem, bija aizgājusi pa-gātnē. Parādījās lielākas iegrimes kuģi, un loģiskas sekas tam bija tirdzniecības centru pārvietošanās tuvāk upju grīvām. Zemgaļu klāt-būtne starp Rīgas ciemu iedzīvotājiem arheoloģiski ir konstatēta.⁵³ To-mēr zemgaļu ieinteresētība Daugmales ostā acīmredzot saglabājās. Uz to, ka zemgaļiem Daugmales apkārtnē notiekošais nebija vienaldzīgs, norāda arī tas, ka viņi 1185. gada vasarā kā pirmie mēģināja izpostīt jaunuzcelto Ikšķiles pili.⁵⁴ Ir saprotams arī, kāpēc Meinards neizvē-lējās Daugmali par apmešanās vietu. Tā bija zaudējusi savu nozīmi, turklāt atrašanās šajā vietā noteikti izraisītu konfliktu ar zemgaļiem. Teorētiski atļauja sākt misionāra darbību Daugmalē būtu jāprasa zemgaļiem, ne Polockas kņazam.

Divus kilometrus uz austrumiem no Laukskolas atradies **Lipšu ciems**, kas apdzīvots 11.–14. gadsimtā, bet mazākā apjomā – līdz pat 18. gadsimtam. Šeit mitušie libieši galvenokārt nodarbojušies ar zem-kopību, bet ciema dienvidrietumu daļā bijusi amatniecības zona – te atradusies dzelzs ieguves krāsns un konstatēta krāsaino metālu un kaulu apstrāde.⁵⁵

Līdzās Ikšķilei atradās **Ikšķiles Kābeles** – 5–6 ha liels ciems, kas apdzīvots 11.–14. gadsimtā un, kaut mazākā apjomā, arī 17. gadsimtā.

Ciems raksturojams kā amatniecības un tirdzniecība vieta, par ko visskaidrāk liecina 25 kg smagais dzintara depozīts.⁵⁶ Līdzās ciemam bijis plašs kapulauks, kur 2000. gadā konstatēts un uzmērīts 81 kapu uzkalniņš.⁵⁷ Pēc pagāniskām tradīcijām, uzberot kapu uzkalniņu, mirušie šeit apbedīti arī 13. gadsimta sākumā, kad tikai pāris kilometru attālie ikšķīlieši jau bija kristīti.

Pabraucot garām minētajiem ciemiem, Meinards nonāca **Ikšķīles ciemā**. Šīs apdzīvotās vietas pirmsākumi meklējami 11. gadsimta beigās vai 11./12. gadsimta mijā, tomēr visintensīvāk tas apdzīvots 12.–13. gadsimtā. 1198. gadā nākamajā dienā pēc tam, kad Salā tika kristīti 50 cilvēki, Ikšķīlē nokristīja ap simtu.⁵⁸ 12.–13. gadsimta apbūvei pāri sedzas 15. gadsimta celtniecības objekti ar tiem raksturīgajām hipokausta tipa siltumkrāsniem.⁵⁹

2. att. Bīskapa Meinarda pieminēklis Ikšķīlē. Tēlnieks Viktors Šušķēvičs. Atklāts 2010. gada 25. septembrī.
Gunta Zemīša foto

Ikšķiles ciems atradās vietā, kur Daugavas ceļu šķērsoja sauszemes ceļš, kas no ziemeļiem veda uz Lietuvu.⁶⁰ Indriķa hronika vēstī, ka lietuvieši šajā vietā šķērsojuši Daugavu,⁶¹ tomēr diezin vai tam bija kāda nozīme, Meinardam izvēloties vietu misijas uzsākšanai. Hronikas teksts liecina, ka Meinards ieradās sludināt lībiešiem un negrasījās sludināt citām Baltijas tautām. Ceļš, kuru saviem karagājieniem izmantoja lietuvieši, padarīja šo vietu bistamu. To apliecina arī tas, ka lietuvieši Ikšķili izsīroja un Meinards, līdzīgi lībiešiem, meklēja patvērumu mežā. Neaizsargātība pret lietuviešu sirotājiem deva ieganstu Meinardam organizēt mūra pils būvi.⁶² Pilnīgi neiedomājami, ka Meinards no šejienes būtu gribējis doties arī pie lietuviešiem, lai veiktu tur misiju.

Meinardam bija iespēja kuģot arī augstāk pa Daugavu un apmesties kādā no tur esošajām dzīvesvietām.

Augšpus Ikšķilei pie Daugavas atradās **Ogresgala Čabu apmetne**, kas atklāta 1980. gadā, bet plašāk pētīta 2006.–2008. gadā Roberta Spirģa vadībā. Apmetne un tai pieguļošais kapulauks pastāvējusi 10.–14. gadsimtā.⁶³ Iespējams, ka starp Ikšķili un Čabām bijis vēl viens ciems pie **Ogres Sarmuļiem**, kur 2001. gadā iegūtas vairākas 11.–12. gadsimta senlietas,⁶⁴ kas gan nāk no postītiem apbedījumiem, bet Daugavas lībiešu kapulauki parasti atradušies ciemu tuvumā.

Tālāk sekoja **Lielvārdes** novads, kas Indriķa hronikā saukts par provinci (*provincia*) un pēc platības bija lielāks par Ikšķili. Novada centru veidoja pilskalns ar vairāku hektāru lielu senpilsētu. Savukārt **Aizkraukle** 10.–13. gadsimtā bija viens no lielākajiem Daugavas lībiešu centriem un ietvēra pilskalnu, priekšpili, 3 hektārus lielu senpilsētu un divus kapulaukus.⁶⁵

Pamatoti rodas jautājums – kāpēc Ikšķile kļuva par vietu, kur apmetās Meinards? Kāpēc tieši šai vietai bija lemts kļūt par centru, no kura aizsākās Baltijas zemju iekļaušana, kaut vardarbīga, Rietumu pasaulē? Viena no atbildēm varētu būt – “*jo vācu tirgotāji, ko ar līviem saistīja draudzības saites, mēdza bieži, braukdami kuģos pa Daugavas upi, apmeklēt Līvzemi*”.⁶⁶ Līdzīgas ziņas atrodam arī Vartberges Hermaņa Livonijas hronikā, kas arī apliecina Meinarda ierašanos pie lībiešiem kopā ar tirgotājiem: “*Vispirms ir jāzina, ka tai laikā, kad Līvzemē vēl valdīja pagāniskā kulta paražas, ar Dieva labvēlību apveltīti Daugavas upes ostā pa jūrasceļu ar savām precēm nonāca daži tirgotāji, kuriem līdzī bija kāds cienījama vecuma priesteris, vārdā Meinards. Viņš nodevās sprediķošanai [...] Pēc tam laika gaitā šie tirgotāji Ikšķiles ciemā, saskaņojusi ar līviem, lika pamatus pašai pirmajai baznīcai. Tad viņi pēc minēto (līvu) lūguma turpat uzcēla pili.*”⁶⁷ Tam, ka Meinards ar Lībekas tirgotājiem jau pirms pastāvīgas misijas uzsākšanas ir apmeklējis Līvzemi, iepazīsinis vietējās tradīcijas un kultūru, piekrist

vairums vēsturnieku.⁶⁸ Subjektīvi iemesli varēja būt izšķiroši, izvēloties vietu, no kurienes uzsākt misiju. Jāņem vērā, ka misionāri bieži tika uztverti naidīgi un to liktenis nereti karājās mata galā. Prūši 997. gadā bija nocirtuši galvu savam misionāram Prāgas Adalbertam, kurš, neskatoties uz to, ka prūši to bija lūguši doties prom un nekad neatgriezies, tomēr bija atgriezies Prūsijā. Līdzīgi arī libieši, igauņi u.c. Baltijas tautas pret citas ticības sludinātājiem izturējās ar aizdomām. Tā cisterciešu ordeņa brāļa Teodorihā likteni tikai dažus gadus pēc Meinarda ierašanās – ap 1191. gadu Turaidā izšķīra ar likteņa zirga palīdzību.⁶⁹ Līdzīgi 1222. gadā igauņi pakļāva savu dievu tiesai priestera Hartviga likteni, lozējot, ko nokaut – priesteri vai vērši.⁷⁰ Otro bīskapu Bertoldu, par kuru libieši smējās, ka “*viņa ierašanās iemesls esot nabadzība*”, vieni gribēja baznīcā sadedzināt, citi – no-sist.⁷¹ Arī Meinardam nācās paciest ne vienu vien pazemojumu, “*kad līvi, pakāpeniski izlauņījuši viņa mantu un piekāvusi viņa saimi, nolēma pašu padzīt no savas zemes*”,⁷² reizēm viņam draudēja arī nāves briesmas.⁷³

Vietējo attieksme pret sludinātājiem bija dažāda un bieži mainījās ne tikai atkarībā no politiskās situācijas, bet arī klimatiskajiem apstākļiem, neražas, slimībām utt. Varam pieņemt, ka Meinardam kādā no reizēm, kad viņš kopā ar tirgotājiem apmeklēja Līvzemi, bija izveidojušās draudzīgas attiecības ar ikšķīliešiem. Savukārt Bertolds, šķiet, drošāk jutās Rīgā un Mārtiņsalā, ļaujoties uz to nocietinājumiem.⁷⁴ Arī trešajam bīskapam Albertam jau bija problemātiski nokļūt līdz Ikšķīlei. Kad viņš ar saviem pavadoņiem kuģī devās uz Salu un tikai no turienes tālāk uz savu bīskapa sēdekli Ikšķīlē, kuģim uzbruka libieši un nonāvēja vairākus viņa pavadoņus.⁷⁵ Tomēr Ikšķīlē Alberts laikam nejutās drošs, tāpēc atgriezās Salā. Uz turieni divi no Daugavgrīvā atstātajiem kuģiem veda Alberta bīskapa regālijas un troni. Pie Rumbulas šiem kuģiem atkal uzbruka libieši: viens kuģis paguva aizbēgt, otru libieši sagūstīja, nogalināja tā ļaudis un tad ap-lenca Salas pili.⁷⁶

Iespējams, ka vietas izvēli noteica arī tas, ka Meinards nevēlējās apmesties tieši pie pareizticīgo robežām – tuvu to lielākajiem centriem pie Daugavas – Koknesei un Jersikai, lai pēdējie to neuztvertu kā apdraudējumu. Iespējams, Ikšķīle iezīmēja zināmu kompromisu un novilka robežu starp abām baznīcām, atstājot Daugavas lejteces reģionu Rietumu kristiešiem. Jāpiekrīt tam, ka līdz 13. gadsimta sākumam Austrumu (krievu) un Rietumu baznīcas starpā valdīja mierīga līdzāspastāvēšana, kas izpaudās valdnieku namu savstarpējās laulībās. Gotlandē un Novgorodā darbojās jauktas tirgotāju kopienas, kurās ietilpa abu baznīcu pārstāvji.⁷⁷

Meinarda ierašanās Ikšķīlē iezīmēja konfrontācijas sākumu starp pareizticīgo un Rietumu baznīcu Eiropas ziemeļaustrumos, kas no-

slēdzās ar Livonijas izveidošanos un mūsdienu Latvijas un Igaunijas iekļaušanos Rietumu civilizācijā. Tas iezīmēja to robežu, kuru 20. gadsimta izskaņā Semjuels Hantingtons⁷⁸ apzīmēs par robežu starp Rietumu un pareizticīgo civilizāciju.

ATSAUCES

- ¹ Indriķa hronika / No latīņu valodas tulkojis Ā. Feldhūns, Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri. – Rīga: Zinātne, 1993. – 7.–32. lpp.
- ² *Mugurēvičs Ē.* Komentāri // Indriķa hronika. – Rīga: Zinātne, 1993. – 333.–416. lpp.
- ³ Vartberges Hermaņa Livonijas hronika / No latīņu valodas tulkojis, priekšvārdu un komentārus sarakstījis Ē. Mugurēvičs. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. – 39. lpp.
- ⁴ Atskaņu hronika / No augšvācu valodas atdzejojis V. Bisenieks; Ē. Mugurēviča priekšvārds; Ē. Mugurēviča un K. Kļaviņa komentāri. – Rīga: Zinātne, 1998. – 139.–143. rinda.
- ⁵ Turpat. – 144.–145. rinda.
- ⁶ Turpat. – 331.–333. rinda.
- ⁷ Turpat. – 354.–356. rinda.
- ⁸ *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum.* Editio tertia, ed. B. Schmeidler. – SRG in usum scholarum ex MGH separatim editi. Hannoverae, Lisiae, 1917. Unveränderter Nachdruck 1977; Senās Latvijas vēstures avoti. 1. burtnīca. – Rīga, 1937. – 12. lpp.
- ⁹ Indriķa hronika. – X: 14.
- ¹⁰ Gilbert von Lonnoy's. Reise durch Livland in den Herbst und Winter 1413. und 1414 // Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands / Hrsg. von Dr. F. G. v. Bunge, V/I. – Dorpat, 1847.
- ¹¹ *Mugurēvičs Ē.* Priekšvārds // Indriķa hronika. – Rīga: Zinātne, 1993. – 8. lpp.
- ¹² Atskaņu hronika. – 343.–348. rinda.
- ¹³ Indriķa hronika. – I: 3; VII: 4; XII: 1.
- ¹⁴ Atskaņu hronika. – 645.–648. rinda.
- ¹⁵ Indriķa hronika. – I: 3.
- ¹⁶ *Mugurēvičs Ē.* Krustiņveida piekariņi Latvijā laikā no 11. līdz 15. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. – Rīga: Zinātne, 1974. – 11. laid. – 231. lpp.
- ¹⁷ Indriķa hronika. – IX: 10; XI: 8, 9.
- ¹⁸ Turpat. – X: 3.
- ¹⁹ *Mugurēvičs Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs. – 16. gs. vidus) // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999. – 80. lpp.
- ²⁰ Indriķa hronika. – XIII: 4.
- ²¹ Turpat. – XVIII: 3.
- ²² *Biļķins V.* Rūsiņš un viņa laikmeta cīņas // Senatne un Māksla. – 1937. – Nr. 4. – 18. lpp.
- ²³ Senās Latvijas vēstures avoti. 1. burtnīca. – Rīga, 1937. – 13. lpp.

- ²⁴ Indriķa hronika. – I: 5.
- ²⁵ Latvijas PSR arheoloģija. – Rīga: Zinātne, 1974. – 194. lpp.
- ²⁶ Indriķa hronika. – X: 14.
- ²⁷ Turpat. – II: 4.
- ²⁸ Turpat. – IV: 3, 4.
- ²⁹ *Caune A.* Pētījumi Rīgas arheoloģijā: Rakstu izlase. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007. – 47., 84. lpp.
- ³⁰ Indriķa hronika. – IV: 3; V: 3.
- ³¹ *Šnore E.* Raušu ciems Doles salas augšgalā // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1991. – Nr. 6. – 69.–87. lpp.
- ³² Latvijas PSR arheoloģija. – 253. lpp., 72. tab.
- ³³ *Šnore E.* Daugavas lībieši Doles salā // Arheoloģija un etnogrāfija. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1996. – 18. laid. – 128. lpp.
- ³⁴ *Šnore E.* Doles Vampeniešu 1971. gada arheoloģiskās ekspedīcijas guvumi // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1971. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga: Zinātne, 1972. – 96.–98. lpp.
- ³⁵ *Mugurēvičs Ē.* Viduslaiku ciems un pils Salaspils novadā. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2008. – 56. lpp.
- ³⁶ *Stubavs A.* Arheoloģiskie izrakumi Salaspils pilī 1969. gadā // Zinātniskā atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu un etnogrāfu 1969. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga: Zinātne, 1970. – 61.–63. lpp.
- ³⁷ *Zariņa A.* 1967. gada arheoloģiskie izrakumi Salaspils Vējstūros // Referātu tēzes zinātniskai sesijai, veltītai 1967. gada arheoloģiskajiem izrakumiem un etnogrāfiskai ekspedīcijai. – Rīga: Zinātne, 1968. – 83.–85. lpp.
- ³⁸ *Mugurēvičs Ē.* Viduslaiku ciems un pils Salaspils novadā. – 53. lpp.
- ³⁹ Turpat. – 63. lpp.
- ⁴⁰ Latvijas PSR arheoloģija. – 193. lpp.
- ⁴¹ Indriķa hronika. – III: 7.
- ⁴² *Šnore E.* Raušu ciems Doles salas augšgalā. – 69.–87. lpp.
- ⁴³ *Caune A.* Pētījumi Rīgas arheoloģijā. – 44., 47. lpp.
- ⁴⁴ Turpat. – 46. lpp.
- ⁴⁵ Indriķa hronika. – X: 8.
- ⁴⁶ *Graudonis J.* Ieskats Ikšķīles vēsturē // Daugavas raksti. No Aizkraukles līdz Rīgai. – Rīga: Zinātne, 1991. – 74. lpp.
- ⁴⁷ *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas lībiešu ciems // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga: Zinātne, 1973. – 81.–84. lpp.; *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.–13. gadsimts. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006. – 463 lpp.
- ⁴⁸ *Caune A.* Pētījumi Rīgas arheoloģijā. – 44. lpp.
- ⁴⁹ Turpat; *Zemītis G.* 10th–12th Century Daugmale – the Earliest Urban Settlement along the Lower Daugava and Forerunner of Riga // Cultural interaction between east and west. Archaeology, artefacts and contacts in Northern Europe. – Stockholm, 2007. – P. 279–284.
- ⁵⁰ *Caune A.* Pētījumi Rīgas arheoloģijā. – 44. lpp.
- ⁵¹ Indriķa hronika. – IV: 7.
- ⁵² *Šterns I.* Latvijas vēsture. 1180–1290: Krustakari. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002. – 124. lpp.

- ⁵³ *Caune A.* Rīga zem Rīgas: Arheologa stāsts par senās Rīgas zudušajām celtnēm. – Rīga: Zinātne, 1985. – 102. lpp.; *Mugurēvičs Ē.* Komentāri. – 333.–416. lpp.; *Ciglis J.* Ceļš uz latviešu tautas veidošanos // Latviešu saknes. – Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2008. – 11. lpp.
- ⁵⁴ Indriķa hronika. – I: 6.
- ⁵⁵ *Daiga J.* Izrakumi Lipšu ciemā un kapulaukā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1975. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga: Zinātne, 1976. – 39.–46. lpp.
- ⁵⁶ *Daiga J.* Kābeļu apmetne // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga: Zinātne, 1973. – 33., 34. lpp.
- ⁵⁷ *Spirģis R.* Pētījumi Ikšķiles Kābeļu kapulaukā un Ogres Sarmuļu kapulauka atklāšana // Arheologu pētījumi Latvijā 2000. un 2001. gadā. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002. – 132. lpp.
- ⁵⁸ Indriķa hronika. – II: 7.
- ⁵⁹ *Graudonis J.* Ieskats Ikšķiles vēsturē. – 72., 73. lpp.
- ⁶⁰ Turpat. – 70. lpp.
- ⁶¹ Indriķa hronika. – IX: 2, 3.
- ⁶² Turpat. – I: 5.
- ⁶³ *Spirģis R.* Arheoloģiskie pētījumi Ogresgala Čabās // Arheologu pētījumi Latvijā 2006. un 2007. gadā. – Rīga: Zinātne, 2008. – 56. lpp.
- ⁶⁴ *Spirģis R.* Pētījumi Ikšķiles Kābeļu kapulaukā un Ogres Sarmuļu kapulauka atklāšana. – 140. lpp.
- ⁶⁵ *Mugurēvičs Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs. – 16. gs. vidus). – 70. lpp.
- ⁶⁶ Indriķa hronika. – I: 2.
- ⁶⁷ *Vartberges Hermaņa* Livonijas hronika. – 39. lpp.
- ⁶⁸ *Gretrup T.* Die Anfänge des Christentums in Livland // Sankt Gabrieler Studien. – 1939. – Bd. 8. – S. 29–31; *Graudonis J.* Ieskats Ikšķiles vēsturē. – 69. lpp.; *Mugurēvičs Ē.* Komentāri. – 333. lpp.
- ⁶⁹ Indriķa hronika. – I: 10.
- ⁷⁰ Turpat. – XXVI: 7.
- ⁷¹ Turpat. – II: 2.
- ⁷² Turpat. – I: 9.
- ⁷³ Turpat. – I: 11.
- ⁷⁴ Turpat. – II: 3, 4.
- ⁷⁵ Turpat. – IV: 2.
- ⁷⁶ Turpat. – IV: 2, 3; *Šterns I.* Latvijas vēsture. 1180–1290: Krustakari. – 159. lpp.
- ⁷⁷ *Christiansen E.* The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100–1525. – London, 1980. – P. 126.
- ⁷⁸ *Huntington S. P.* The Clash of Civilization and the Remaking of World Order. – New York, 1996. – P. 367.

*Guntis Zemītis*MEINARD'S CHOICE: IKŠĶĪLE – COINCIDENCE
OR CAUSALITY?

Summary

Ikšķīle, a village on the Lower Daugava, was destined to become the centre from which the Western Christian Church began its mission in the Baltics. Why did this Liv village become such an important place which marked the borders of Western civilization and irreversibly changed the historical fate of the Baltic peoples?

Written historical sources, first and foremost the Chronicle of Henry of Livonia, as well as archaeological evidence allows us, with great confidence, to restore the environment and the situation in the territory of present-day Latvia at the time when German priest Meinard arrived there in the 12th century.

Actually Christianization of Latvia began in the 11th century; the Danes were the first who performed Christian mission in Courland (western Latvia). Adam of Bremen in his church history of the city of Hamburg, written in 1074–1085, says: “At present, thanks to a zealous trader who was tempted by gifts of the Danish king, a church has been established there [in Courland].” However, no other evidence of Christianization has been found, except the fact that in the 11th–12th centuries the Baltic Finns living in northern Courland had replaced cremation rites by those of inhumation.

In the 11th century, when Orthodox dioceses had been formed in Russian principdoms of Polotsk, Novgorod and Smolensk neighbouring with Latgallian and Selonian lands, Orthodoxy, together with tribute domination, was imposed on part of eastern Latvia. Orthodox believers were found close to the territories inhabited by the Daugava Livs; Latgallian landrulers had adopted Orthodoxy, but in Koknese and Jersika centres of Orthodoxy had developed.

Russian attempts to put Semigallians under tribute domination had ended in failure already at the beginning of the 12th century.

Judging from a modern point of view, it is difficult to say why Meinard chose Ikšķīle for his residence. According to the Chronicle of Henry, in the 12th century the Lower Daugava was inhabited by the Livs. Their villages were located mainly along the right bank of the Daugava. Meinard, if he wanted to start preaching to the Livs, could have chosen between several of them. Sailing from the estuary of the Daugava, Meinard passed two villages in the territory of present-day Riga, Salaspils, Holme and Rauši villages in the upper part of the Dole island, as well as several others. The importance of the above Liv villages had increased shortly before the arrival of Meinard.

On the left bank of the Daugava there was the Daugmale hillfort. Although the role of Daugmale had diminished before Meinard began his activities in the second half of the 12th century, the possibility remains that it still served as a Semigallian port, and Meinard's staying there could have led to a conflict with the Semigallians.

The village of Ikšķile was located at the point where the Daugava crossed the land route that led to Lithuania from the North. Upstream of Ikšķile there was Ogresgala Čabu settlement. It is possible that between Ikšķile and Čabas there was yet another village near Ogres Sarmuži.

Next came the district of Lielvārde or Province (*Provincia*) according to the Chronicle of Henry. It was larger than Ikšķile, with an ancient town as its centre that stood on a hillfort. Aizkraukle, in its turn, was one of the largest centres inhabited by the Daugava Livs in the 10th–13th centuries, including the hillfort, castle-front, an ancient town and two graveyards.

Therefore it is rightful to ask, why Meinard decided to settle in Ikšķile. His choice could have depended on subjective factors. Historians for the most part agree that he had already visited Livland together with traders from Luebeck and had got to know the culture and traditions of the Livs before he set out on his mission. Thus, it is possible that his decision was influenced by the fact that he wished to live among people with whom he had been acquainted before.

It is possible also that Meinard did not want to settle close to the major centres of Orthodoxy, Koknese and Jersika, lest Orthodox believers should perceive him as a threat to themselves. Perhaps Ikšķile was chosen as a kind of compromise, so that the Lower Daugava regions should be left to the Western Christians. Meinard's arrival in Ikšķile marked the beginnings of the confrontation between Orthodox and Western churches in the Northeastern Europe which led to the foundation of Livonia and integration of present-day Latvia and Estonia into Western civilization. This event marked the border which will be called the border between Western and Orthodox civilization by Samuel Huntington at the end of the 20th century.

Iesniegts 20.12.2010.